

a transport terrestre, ja que actua de pont per al trànsit de persones i mercaderies cap a la resta d'Europa» (222). Les vies de circulació actuen sovint com a barreres i ajuden a l'embassament de les aigües desmarxades. I cal anotar, sense ànim de crítica, que aquesta consideració de la comarca com a lloc de pas, diversament a lloc de refugi, és un factor socioeconòmic i geogràfic en la millor tradició vidaliana i vilariana, que no havia estat pas ressaltat en la primera part del llibre.

En l'altre extrem del que representen les inundacions, el mateix Carles Bayés, ara acompanyat per Montserrat Ventura, ens presenta les conseqüències de les «les sequeres a l'Alt Empordà» (231-250). Altra volta caldrà referir-se al canvi en la localització de la població a remolc de les activitats turístiques com el principal inductor del fenomen. En aquest cas, remarquen l'impacte molt negatiu de la manca persistent d'aigua superficial circulant sobre l'ecosistema dels entorns fluvials en conjunt. Tanmateix, en les seves conclusions, Bayés i Ventura fan una aposta de futur en clau positiva en recomanar «una planificació i gestió del territori de manera coherent i harmònica amb la naturalesa de les fonts d'aigua sense significar, això, un revés al progrés social i

econòmic de la població. Perquè ni l'aigua és escassa ni els usos d'aquest recurs són irreconciliables» (248).

Per acabar aquest apartat i el llibre sencer, sense conclusions de cap mena, Josep Pintó i Josep Gordi faciliten una visió panoràmica sobre els incendis forestals a l'Alt Empordà (251-264). En aquest cas, però, els autors se'n estan prou de dir que els incendis són conseqüència dels canvis socioeconòmics analitzats en la secció de factors. Més aviat s'entretenen, però no pas gaire, a valorar les conseqüències del foc. En un context humà en el qual l'aplicació del foc per arrasar la coberta vegetal arbòria en benefici de l'herbàcia s'arrela en una tradició mil·lenària, la preocupació primordial que haurien d'ocasionar els incendis estivals actuals que assolen l'arc de bosc i matoll, descrit per Pavón ratlles amunt, i que tanca la comarca pel nord i pels costats, és «l'erosió del sòl que es produeix a causa de les pluges de la tardor que es recullen abans que s'hagi pogut regenerar la coberta vegetal protectora» (261).

Pau Alegre

Universitat Autònoma de Barcelona
Departament de Geografia
Pau.alegre@uab.es

MONTANER I GARCIA, Maria Carme

Cartografia de la província de Barcelona 1833-2000

Barcelona: Diputació de Barcelona, 2003; 179 p.

Presentació de Manuel Royes i Vila; ISBN 84-7794-874-7

Els objectius d'aquest llibre són exposats impecablement per l'autora en la introducció. Són els següents: «L'estudi de la imatge gràfica d'un ens territorial, com és el cas que ens ocupa, pot aportar moltes dades sobre la història de la institució. No n'hi ha prou, però, de mirar només el mapa, sinó de veure-hi una mica més enllà. Intentar comprendre qui i per què encarrega un mapa, qui el fa, per a qui el

fa, etc., i d'aquesta manera analitzar tot el procés de producció cartogràfica» (12).

Per assolir aquells objectius, «aquest llibre té dues parts ben diferenciades: la primera tracta d'alguns dels molts aspectes de l'evolució cartogràfica de la província (p. 14-65), i la segona és un annex (p. 70-173) amb la reproducció de cinquanta mapes, cada un dels quals va acompanyat d'un comentari sobre algun

o alguns dels aspectes destacats» (12). Fins i tot es podria dir que el llibre també té dues cares: mapa a la banda esquerra (pàgines parell) i text a la banda dreta (pàgines senar). Una profusió de reproduccions, pulcrament executades, ben avinent amb els objectius de l'obra. Els originals han estat cercats a l'Arxiu Històric de la Diputació de Barcelona, a la Biblioteca de Catalunya, al Centre Excursionista de Catalunya i a l'Institut Cartogràfic de Catalunya, centre aquest darrer en el qual l'autora exerceix el càrrec de directora de la Cartoteca.

La part dedicada a cobrir la trajectòria de la cartografia de la província de Barcelona d'ençà el primer terç del segle XIX s'obre amb una discussió entorn de la difícil plasmació de la nova divisió provincial en el mapa de Catalunya. En efecte, segons l'autora, «dibuixar la nova divisió territorial en un mapa no era fàcil. L'interès per incloure-la ràpidament en les edicions a partir del 1833 es va trobar amb unes desfasades bases cartogràfiques que en dificultaven la nitidesa, o amb informacions errònies sobre els límits provincials que van dibuixar equivocadament la província de Barcelona gairebé fins al final del segle XIX. Veiem, doncs, que el gran interès existent en la difusió del nou model territorial ensopegà amb una manca de mitjans i sovint de rigor, sobretot en la cartografia de l'àmbit de Catalunya. Calia anar una mica més endavant, és a dir, cap a la realització del mapa de la província de Barcelona separatament, com a pas indispensable en la difusió del nou ens provincial» (20).

Els mapes impresos de la província de Barcelona anirien degotant, no pas sense entrebancs, durant la segona meitat de segle. Així, «al final del segle XIX, el mapa de la província de Barcelona a escala mitjana ja era una realitat. Sanmartí el 1850, Coello el 1862, la Diputació el 1873 i Brossa el 1879 van contribuir a donar a conèixer el nou ens territorial i van proporcionar una base cartogràfica per a altres

mapes. No obstant això, la difusió de la imatge de la província la van dur a terme les editorials privades, que amb la publicació a escales petites van ser els veritables artífexs de la divulgació de la divisió provincial» (26).

La divulgació de la imatge de la província a través dels atles, o purament i simple de col·leccions de mapes, va venir a conseqüència de l'extraordinària difusió que varen experimentar els gravats de tota mena, entre els quals hi havia els mapes, al llarg del segle XIX. Amb la implantació progressiva de les tècniques de gravació litogràfica i, com a corollari d'això, de l'abaratiment de l'edició en colors, s'aconseguien productes molt atractius per al gran públic, tant per l'impacte visual que oferien com, sobretot, per la seva barator relativa. Sovint, el mapa era envoltat amb textos informatius i altres gràfics: des de la vista de Montserrat fins a la parelleta de l'hereu i la pubilla. M. Carme Montaner ofereix una exploració molt interessant d'aquestes sèries de mapes menystingudes, o oblidades, pels historiadors locals de la cartografia, atesa la molt magra innovació cartogràfica que aporten. Pel que fa a la cartografia provincial, el gènere culminà en les aportacions de la casa editorial Alberto Martín de Barcelona. Per adonar-nos del seu impacte, diguem només que el mapa provincial de Barcelona a 1:400.000 dibuixat per Benito Chías Carbó el 1905 es va seguir publicant fins a la dècada de 1960.

La Diputació mateixa no va començar a confeccionar i editar cartografia per compte propi fins molt endavant, en el tombant del segon al tercer terç del segle dinou i en relació amb les competències que tenia assignades en matèria de vies públiques. En aquest topant, «l'aportació cartogràfica del Servei de Camins i Carreteres ha estat molt important. Cal no oblidar que, sovint, els mapes de carreteres de la província s'han utilitzat com a base en diverses àrees de la Diputació. Fins a la creació d'un servei cartogràfic propi, és

freqüent de trobar mapes dibuixats pel personal d'aquest Servei, per a projectes de naturalesa molt diversa. Durant molts anys van esdevenir, *de facto*, els cartògrafs oficials de la institució» (41).

Un altre àmbit temàtic en el qual la Diputació va intervenir decididament va ser el de la prospecció de recursos minerals. Si fa o no fa des del mateix tombant temporal esmentat per als mapes de carreteres i fins a la consolidació de l'Instituto Geológico y Minero de España, la Diputació va finançar i editar un gran nombre de projectes de cartografia geològica. Així «[...] pel que fa a la relació entre el mapa geològic i la Diputació de Barcelona, des del projecte de Moulin (1867) i fins després de la Guerra Civil, es pot parlar d'una tasca gairebé centenària i amb molt poques interrupcions» (49). El mapa geològic de la província compilat pel canonge Almera sobre topografia aproximada de Brossa va fer època.

A partir de 1914, el Servei Cartogràfic de la Diputació es confondrà amb el de la Mancomunitat (fins al 1923) i després amb el de la Generalitat (1932-1939). Esmorteït durant molts anys, ressuscitarà cap als anys seixanta amb la denominació de Servei de Cartografia i Fotogrametria, sota la direcció de l'enginyer i geògraf Josep M. Puchades. Aquest servei va incorporar els millors equipaments disponibles

en aquelles dates per a la realització de cartografia de base. Els mapes topogràfics a gran escala realitzats mitjançant procediments fotogramètrics, les primeres ortofotografies, o aquell mapa de Catalunya a 1:200 000 de l'any 1973, són jalons cabdals de la producció d'un centre cartogràfic que, salvant les dimensions, podia posar-se entre els millors d'Europa d'aquells anys. El Servei seria traspassat a l'Institut Cartogràfic de Catalunya el 1983.

Com ha estat dit, la segona part de l'obra presenta la reproducció de cinquanta mapes significatius per resseguir la història de la cartografia de la província de Barcelona. Malgrat que la majoria ja són citats en la primera part, lloc en el qual se'n presenten reproduccions de detall, ara se'ns en dona la fitxa completa, així com d'altres comentaris singulars sobre la seva gènesi, execució i distribució. Uns comentaris que de la mà experta de M. Carme Montaner enriqueixen encara més aquesta publicació que, d'ara en endavant, serà de referència obligada en els treballs d'història de la cartografia de Catalunya.

Pau Alegre

Universitat Autònoma de Barcelona
 Departament de Geografia
 Pau.alegre@uab.es